

AKBANK İKRAMIYELERİ

Yarım milyon LIRA

EV

PARA

İRATLI
APARTMAN

HER 150 LIRAYA BİR KUR'A NUMARASI

HESABINIZDA HER ZAMAN İÇİN EN AZ 150 LİRA BULUNDURUNUZ

BAHAR

BAHAR İKRAMIYELERİ
BAHARIN TATLI HATIRLARI VE SÜZLEMLERİ
SERİSİ İKRAMIYELERİ TATLI EDEBİyat

197

Millî Eğitim Bakanlığı tara-
findan gönderilmiştir.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK
HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Haziran 1955

İÇİNDEKİLER:

- Folklor ve Etnoğrafya Klavuz ve Metotları İhsan HİNÇER
Kitaplar Arasında: «Türk Argosu» Hakkında Nahit Sırrı ÖRJK
Bir Folklor Olayı Muzaffer UYGUNER
İhsan Atakut ve Afgan Müzik Folkloru Mahmut R. GAZİMİHAL
K. D. Ereğlisinde Dini Bayramlar ve Çoban Çeşmesi Efsanesi V. AKARSU
Folklor ve Etnoğrafya Belgelerini Toplama Plânı A. R. Y.
Halk Türkdillerinin İnceği Osman BOLULU
Tokat'ta Halk Sanatları: «Yazmacılık» Halis CİNLİOĞLU
Kırım Atasözleri (XIII - Son) Mustafa BERKE

Sayı: 71

Kuruş: 25

MİLLÎ KÜTÜPHANE
ANKARA

198

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ İDARE EDEN MES'UL MÜDÜR: İHSAN HİNÇER

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK
HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Haziran 1955

İÇİNDEKİLER :

- (+) Folklor ve Etnografya Kavram ve Metodları İhsan KILIÇER
(+) Kitaplar Arasında Türk Argosunu Ele Alınması Nâzım SARA ÖZKAYA
(+) Bir Folklor Olayı Mustafa UYGUNER
Kuşan Atakut ve Ankara Türk Folkloru Mustafa İ. GAZİMİHAL
U. İ. Ergüden'in Dini Bayramlar ve Çoban Çeşmesi Konusunda V. AKARIN
Folklor ve Etnografya Kavramları Üzerine Bir Deneme A. R. K.
(+) Halk Kültürünün İncelenmesi Cemal KÖKÜK
Türkiye'nin Halk Sanatları «Yazınca» Halk ÇINACÖLÜ
Kuşan Atakutleri (Kült. Serv.) Mustafa BERKE

Sayı: 71

Kuruş: 25

MİLLİ KÜTÜPHANE
ANKARA

BASKI VE YAZI İŞLERİNİ İDARE EDEN MEVZİL MÜDÜR: İHSAN KILIÇER

Millî Eğitim Bakanlığı tara-
fından gönderilmiştir.

Dergimizin Satış Yerleri

İSTANBUL'DA :

- Boyanın** : ★ Kismet Gıçesi,
★ Kartpostalci Faik Ağıtin
- Çağaloğlu'nda** : ★ Türkiye Millî T. F. Karşısındaki Bayi ve
Tütüncü Ahmet.
★ (Eski Eminönü Halkevi) Öğrenci Lokali
karşısında Bayi ve Tütüncü Sn. Hacer.
- Sabıllı** : ★ İkbâl Kitabevi.
- Köprü** : ★ Köprü Kitabevi.
- Beşiktaş** : ★ Kitapçaray.

ANKARA'DA :

- Ulus Meydanında** : ★ Berkalp Kitabevi,
★ Koç Ticarethanesi önündeki Bayi Yakup
Dalkılıç.

KONYA'DA :

- Halkınort Meydanında** : ★ Yeni Kitabevi.

KARS'DA :

- Eğrem Paşa Cml.** : ★ Müslim Köse

Ö İ L T İ R İ M İ Z

Ayrıca, dergimizin bütün eski sayıları ile I. ve II. ciltlerimiz artık bir şekilde ciltlenerek 750 ser kurustan satışa çıkarılmıştır. Birinci cilt 1 - 24 cilt, ikinci cilt 25 - 48 ci sayılardan müteşekkil olup, 1 ay sonra 49 - 72 ci sayımızla 3 ciltimiz de aynı şekilde ciltlenerek satışa çıkarılacaktır.

Siparişler, damga ve posta pulu ile de yapılır. Tükensemeden almaya hazırlanınız.

«Türk Folklor «Halkbilgisi» Derneği» nin resmî yayıncı organıdır.

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

Çıkarılma başlığı

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MES'UL MÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

No. 71

HAZİRAN 1955

YIL: 6 — CİLT: 3

Folklor ve Etnografya Klavuz ve Metotları

Yazan: İhsan HİNÇER

Memleketimizde bugüne kadar birçok folklor ve etnografya rehber ve klavuzu neşredildi. Bunların hepsi de çok faydalı neticeler verdi.

Bilhassa ilk kuruluş yıllarında Ankara'da «Halkbilgisi Derneği» tarafından 1927 de neşredilen «Rehber», bu sahada çalışanlara, büyük bir yardımcı oldu.

Daha sonraları Hamit Z. Koşayın «Etnografya ve Folklor Klavuzu» adındaki eseri de bu konuda müsbet neticeler sağladı. Aydın Halkevi de bir Folklor Derleme Metodu çıkardı.

Arnold Van Gennep ve P. Saintyves'in nesretmiş olduğu eserlerin tercümelemi memleketimizde büyük ilgi gördü. Birincinin eserini Halkbilgisi Derneği, ikincininkini de «Folklor Elkitabı» (1) isimle Bilâl Aziz Yarıkoğlu Türk folklorcularına armağan etti.

Folklor ve Etnografya hakkında pek çok dergide esaslı yazılar çıktı. Şurası kat'i olarak tebellür etmiştir ki, bütün dünyada olduğu gibi bizde de zaman zaman folklor ve etnografya bir arada mütalâa ve tefrik edilmiş, tariflerinde birleşmiş ve ayrılmıştır (2).

Bu arada emekli müze müdürlerinden A. R. Yalın da, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü etnografik iken garp kaynaklarından ve tecrübelerinden istifade ederek cedvel halinde bir «Rehber Plân» tanzim etmişti. Bu

plân Maarif Vekâletince bir tablo halinde basılmış ve dağıtılmıştır.

1949 yılında ise, daha önce neşredilmiş olan rehber, yeni ilâvelerle Türk folklorcularının ilk gündenberi ön safını işgal eden bir numaralı feragat sahibi değerli ilim adamı Prof. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu'nun ısrarlı didinmelerile «İstanbul Ü. İktisat Fakültesi İktisat ve Müze Arşivi» tarafından «Folklor ve Etnografya Klavuzu» adı altında, yeniden bastırıldı (3).

Metotlar ve tarifler arasında daima farklar olmuştur. Biz dergimizin bu sayısında genç folklorculara en basit şekilde fazla bilgi vermeyi hedef tanıyan A. R. Yalın'ın plânını bazı ilâve ve değişikliklerle sunuyoruz. Genç folklorcular muhakkak ki bu plândan ve isimlerinin verdiğimiz diğer eserlerden fazlasıyla istifade edeceklerdir.

(1) Folklor Elkitabı, P. Saintyves - B. A. Yarıkoğlu, 212 büyük sayfa 7 lira, Ankara Etnografya Müze Müdürlüğünden temin edilebilir.

(2) Bakınız: Türk Folklor Araştırmaları, sayı: 10, cilt: 1, sf. 145 - 146. M. S. Ulkütasur, Folklor ve Etnografyanın Konusu, Türk Folklor Araştırmaları, sayı: 55, cilt: 3, sf. 865 - 866 - 867. Orhan Aydın, Yabancı Memleketlerde ve Bizde Folklor Anlayışı.

(3) Folklor ve Etnografya Klavuzu, 64 büyük sayfa 100 kuruş, İktisat Fakültesinden ve adresi miaden temin edilebilir.

«Türk Argosu» Hakkında

Yazan: Nahit Sırrı ÖRİK

1941 de birinci ve 1945 de, genişletilmiş bir şekilde ikinci baskısı neşredilen (Türk argosu) isimli kitabın bu defa üçüncü baskısı, daha genişletilmiş olarak çıktı. (Türk Dil Kurumu) neşriyatından olan bu eserin müellifi sayın Ferit Devellioğlu'dur ve kitap ciddi bir çalışma ve devamlı bir gayretin mahsulü olup, alâkaya cidden lâyıktır.

222 ye yakın ve orta hacimli sahifeden mürekkep bulunmakta, üç kısmı ihtiva etmektedir. Birinci kısımda, (Lisan) diye anılan müstesna ve pek esrarlı şey, hazine veya âlem hakkında bazı malûmat verildikten sonra her milletin muhtelif zümrelerine münhasır kalıp umumî yazı ve kitap dilinin hudutları dışında sayılan - kaldı kl. tutunduğu, yayıldığı, hele muharrirler tarafından eserlerinde, makale ve kitaplarında kullanıldığı takdirde - lûgatlara sızan ve yerleşen kelimeler bahsine geçiyor ve bu kelimelerin Türkçeye kabul edilen ismi, yani Argo sözü târif edilip Argo'nun yakın çağlardaki konuşma ve yazı dilimizde işgal ettiği yere, ne zamandan beri sahip olduğu ve Argo kelimelerin kitap diline ve umumî lisanı kaç koldan geldikleri hususunda bilgi veriliyor. Bu faslı müteakip, ikinci kısımda, büyük kitlece kullanılan kelime ve tâbirlerin mukabilleri olan Argo dilî hazinesi, alfabe nizamıyla önümüze seriliyor. Bundan sonra da yâni üçüncü kısımda, umumî sözlerin keza alfabe nizamındaki listeleri, karşısında Argo mukabilleriyle, bildiriliyor.

İkinci kısımda, Argo kelimeleri sıralanırken, bunların kullanılışları da misallerle verilmektedir. Şu kadar ki, bu misaller umumî bir mahiyetî haizdir, yani argoya iltifat etmiş muharrirlerden misal vermek cihetine gidilememiştir. Nihayet, sonra, bir de bibliyografya mevcud olup, fakat bu bibliyografyada da mezkûr bazı kaynaklar, bir takım muharrirlerin basılmamış notları olduğundan bunlardan istifademiz muharririn istifadesinin bizi müstefid etmesi şeklinde olmaktadır.

Devellioğlu öteden beri dil meseleleriyle uğraşmakta bulunan bir zat olduğu için kitabın bu üçüncü baskısını dikkatle gözden geçirdim, bu esnada bir hayli şey, pek çok şey öğrendiğim gibi verdiği kelimeler listesinde

bir hayli şeyin de eksik bulunduğuna hükmettim. Şahsen daha ziyade muhafazakâr İstanbul muhitinin lisanıyla konuşup yazan sayıları da gittikçe azalan, muharrirlerden biri bulunduğum için de, bu keyfiyetten, eğer İstanbulda ve Türkiyedeki bütün zümre ve muhitlerin argoları, hususî kelime ve tâbirleri derlendiği takdirde ortaya bu eserin birkaç misli kalınlığında bir cilt çıkacağına kolayca hükmettim. Bu hususta hemen aklıma gelen iki misali, hemen kaydetmek üzere söylüyüm ki, Boğaziçi kıyılarındaki köyün bazan uğradığım vaki olan iskele kahvesinde balığa çıkmadıkları, yahut da süslenerek, gezip tozma ve argo tâbiriyle paralarını eritmek üzere şehre immedikleri zaman kâğıt oynayan ve bu suretle para eriten, delikanlıların birbirleriyle konuşurken kullandıkları birhayli sözü kitapta aradım ve bulamadım. Keza, eski çorak Ankarada ve çeyrek asra yaklaşan bir zaman önce iç sıkıntısından sıkça barlara gittiğim esnada bar hanımlarının kulak kabartıp dinlediğim mesleki kazançla alâkah konuşmalarındaki bir hayli kelime ve tâbire de tesadüf etmedim.

Herhalde şu muhakkaktır ki, bir millet sayısız zümrelerden müteşekkül bir kitle olduğuna göre, o zümrelerden herbirinin hususî âlemi, o âlemin temayülleri, zevkleri ve ihtiyaçları durmadan kelime ve tâbirler icad etmekte, icad etmediği, öteden beri mevcud kelimelere de hususî ve yeni mânalar mâl etmektedir. En mütevazı halk tabakaları kadar vükelâ meclislerinde ve saraylarda da argolar vücut bulmuştur ve vücut bulacaktır. Ferit Devellioğlu da keyfiyetî pek güzel takdir ettiği için eserini (Artık bu işi daha geniş ölçüde ele almak, olgun ve dolgun zekâlarıyla, hergün yeni yeni hamleler yaratmak kudretine sahip bulunan kültürlü ve enerjik gençlerimize, kendilerinden büyük başarılar beklemek de bize düşüyor.) cümlesiyle bitiriyor.

Ne çare ki Ferit Devellioğlu'na bu lirik satırları ilham eden kültürlü ve enerjik gençlerimiz, lisan bahsinde izdihama pek düşmandırlar. Yüksek tahsil, hemen hemen 300 kelimeden mürekkep bir malzeme ile ve dilimizin tamamen mahî bulunan binlerce söze karşı muhteşem bir istihfaf ve istikrar göstererek

Bir Folklor Olayı

Yazan: Muzaffer UYGUNER

Folklor ürünlerinin isimsiz buldukları hepimizce bilinmektedir. Edebi ürünlerde bunları yaratıcıları adları daima beraber anılır. Folklor ürünlerinde ise bunu yaratıcının adı anılmaz. Gerçi bunu da yaratan bir şahıs vardır. Bu şahıs ismini hiç koymamıştır veya koymuştur da zamanla unutulmuştur. Halk o ismi anmaz olmuştur. Bütün folklorik ürünlerin, bu yoldan meydana geldiği bir hakikattir. Bunun yeni bir oluşuna tesadüf ettik.

Ziya Gökalp'in **Alageyik** şiirini biliriz. Bu şiir şöyle başlamaktadır:

**Çocuktum, ufacıktım,
Top oynadım acıktım,
Buldum yerde bir erik,
Kaptı bir alageyik
Geyik kaçtı ormana,
Bindim bir ak doğana.
Doğan yolu şaşırdı,
Kafdağından aşırıldı.
Attı beni bir göle,
Gölden çıktım bir çöle.
Çöle buldum izini,
Koştum, tuttum dizimi.
Geyik beni görünce,
Düştü büyük sevince. (1)**

DOĞU İLLERİMİZ AGIZLARINDAN TOPLAMALAR adlı kitabın 68 inci sayfasında Karapapak Tekerlemeleri başlığı altındaki 3 üncü parça da şudur:

**Çocuhdum, facıhdım
Top oynadım acıhdım
Yolda buldum bir erik
Gapdı bir ala geyik
Geyik yolu şaşırdı
Gafdağını aşırıldı**

(kıvrıma) çalıştıkları gibi, Devellioğlunun lûgat hazinesine karşı bile pek teveccüh göstermemekte, (boş ver), (iş yok), (matrak) ve (inek) kabilinden pek mahdut bazı kelime ve tâbirden gayrısına iltifat etmemekte, ve bilhassa bunlara boş vermektedirler. Gelecek nesillerin ise, adetâ işaretlerle konuşmağa kalışacaklarından korkulabilir. Yani sayın Devellioğlu, işi kimseye havale etmiyerek güzel eserini bizzat ikmale çalışsın ve az önce söylediğim gibi bildirdiği kelimeler yanına da muharrirlerimizin yazılarından misaller vermeye imkân derecesinde gayret etsin.

**Attı meni bir göle
Gölde buldum izini
Gaşdım tuttum dizini
Geyik dedi neyersen
Vurdum sen ölersen. (2)**

Ardahan'ın Dikan köyünde Ali Sultan'dan derlenen bu parça ile Gökalp'in şiiri arasında şive farkından başka ufak tefek bazı değişiklikler daha bulunmaktadır. Bunlar:

1 — Gökalp'in şiirinde bulunan 3 üncü beyit derlemeye yoktur. Bu sebeple 4 üncü beyitteki doğan da yerini geyiğe bırakmıştır.

2 — Gökalp'in şiirinde 5 inci beyitin bir mısraı derlemeye yoktur. Bunun sonuncu olarak da geyiğin izi çöle değil göle bulunmaktadır.

3 — Gökalp'in şiiri çok daha uzun olduğu ve neticesi başka türlü bittiği halde derlemeye geyiğin vurulması ile nihayetlenmektedir. Böylece şiire daha hakiki bir hava verilmiştir. Zira eriği kapıp kaçan geyik hem eriği kaldığından ve hem de bundan ayrı olarak avcılık gayretile vurulup öldürülmüştür.

Burada bir mesele ile karşı karşıya kalıyoruz. Gökalp mi şiirinin fikrini bu derlemeye aldı, derleme mi Gökalp'in şiirinin halk arasında yayılmasından doğdu? Kanaatimize göre ve folklorik ürünlerin oluş şekli gözönünde tutulursa Ziya Gökalp'in şiiri halk arasında yayılmıştır. Çünkü şiire derleme arasında pek az fark bulunmaktadır. Gökalp'in bu kadar az farkla bir halk ürünü kendisine maledeceğine ihtimal vermiyoruz. Gökalp'in bu parçayı görmesine de pek ihtimal veremiyoruz. Bu derlemenin Gökalp'in şiirinin okul kitaplarına girmesi konusunda okulda, ki çocukların evlerinde okumaları ile halk arasında yayılması veya derlenen şahsın bizzat okulda bu şiiri kitaptan okumuş olması ve uzun olan şiirin kısaltılarak yayılmış olması daha çok muhtemeldir. Derlenen şahsın yaşı da gösterilmiş olsaydı bu ihtimallerden bir tanesi daha kesin bir mahiyet alabilirdi.

Aksini isbat edecek bir vesika bulununcaya kadar böyle düşünmenin doğru olduğunu sanıyoruz.

(1) Ziya Gökalp - Varlık Yayınları Türk klâsikleri No: 4, Ali Nüzhet Gükşel - sayfa, 120.

(2) Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar - Türk Dil Kurumu Yayını İstanbul 1942, Toplayan A. Caferoğlu, sayfa, 68.

İhsan Atakurt ve Afgan Müzik Folkloru

Yazan: Mahmut R. GAZİMİHAL

Rahmetli İ. Atakurt

İhsan Atakurt'un göğüşü askerî muzika merkezimiz için ayrıca yeri güç doldurulacak bir zayıf oldu. Basılmakta bulunan kitabımızda âdeta bir peşin duygu halinde şöyle demiştim: «Donizetti (Paşa)'dan önceki ilk muzika takımında Nokta Mehmet ve diğer ağalarla birlikte yer alan ve kaymakamlığı zamanında o İtalyan ustakârın ilk Türk yardımcısı olarak vazife gören Halil Efendi Abdülaziz devrinde miralaylığa kadar terfi görmüş, fakat yaşlılığına binaen istirahat çekilerek 1870 yıllarında ölmüştür. Abdülaziz kendisini da-ima saymış, emektarlığına binaen Serencebey Yokuşu „Tekservi sokağında bir konağı mukafaten ona bağışlamıştı. Halil Bey, gerek büyük oğlu Tahir Bey, gerekse küçüğü Nuri Beyi Muzika'ya yazdırmak suretile muzikacılık mesleğini belki de ilk olarak verasete vurdurmak medenî cesaretini göstermişti: nitekim, Aziz devri bandosunda kornoculuk eden Nuri Beyin oğlu İhsan Atakurt da muzikadan ayrılmadı. Ankara Musiki Muallim Mektebi mezunlarından olan İhsan Atakurt, çalışkanlığını her zaman beğendiğimiz talebemizdendi; R. C. Armoni Muzikası'nın ehil sanatçılarından olup, uzman olarak Afganistan Bandoları Âmirliğinde de bulundu.» demiştim (1). Meğer, bu satılar, ondan hâtıra kalacak ve çıktığını göremeyeceği son bir notum olacaktı. Bazı sorularım üzerine Kâbil'den bana yazdığı mektupların dikkate değer muhteviyatı (yazımın ikinci kısmında) onun inîşar etmiş ilk ve son ilim yardımı halinde koleksiyonumuzda aranacaktır; çünkü Afgan musiki folkloru hakkındaki bilgi umu-

miyetle pek az, hele Anadolu folkloruyla mukayeseli intibalar edinmiş bir Türkün müsaheledeleleri matbuatta hiç yoktur.

Önce sahibinin hüviyetinden söz açılması hem haklı bir anış olacak, hem de verdiği mücmel bilgilerin ne türlüden bir meslek tecrübesine dayandığına okuru baştan inandıracaktır.

İsmail İhsan (Atakurt) 9 mart 1328 (= 1912) tarihinde büyük babasına aidiyetinden yukarda bahsettiğimiz Tekservi Sokağında 10 numaralı hanede doğmuştur. (Beşiktaş, Sinanpaşa-i Cedid). Babası Mehmet Nuri, dördüncü sınıf askerî muzika öğretmeni ve kıdemli yüzbaşı idi. Pek yaşlı olan annesi İclâl Hanımı tanımuştum.

İhzari tahsil yıllarım İstanbul'da geçirdikten sonra, 1927-28 ders yılında Ankara'da Musiki Muallim Mektebine yazıldı. Bir meslektaş oğlu olmakla bu okuldaki muzikacı öğretmenlerce bilhassa seviliyordu. Altı yıllık talebelik hayatında fazla çalışkanlığıyla sınıfın hep birincisi kaldı. Çok zeki ve istidatlı idi. 1933-34 ders yılı sonunda mezun oldu. Klarinet, saksofon ve keman öğrendiği gibi, kitaranın da daimî surette usta bir meraklısı kaldı. Armonide Ulvi C. Erkin'in, kontrapunta Adnan Saygun'un talebelerinden oldu. Okubayı çok seviyor, fransızcanın meraklısı bulunuyordu. (İlave edeyim ki bu dilde son yıllarında tercümeler yapmaya başladı. Gabriel Parés'nin «Askerî muzika sazları bilgisi ve armoniye yazma sanatı» kitabını dilimize çevirmekle beraber, bastırılmamıştı). Okul hâtıralarından olarak şu emeğini ancağım: Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisi 1932 de uzun süren emeklerle meşk edilmişti; okul korosu ile birlikte hoş bir şekilde icra edildi. Kuartetin ses sololarını soprano Suzan, alto Hatice, tenor Hamdi ve bas İhsan Atakurt istidatla yürütmüşlerdi. Rahmetlinin uysal bir sesi vardı.

Mezun olunca önce iki yıl kadar Milâs Ortaokulunda musiki öğretmenliği etti. Sonra piyade sınıfında askerliğini yapmak üzere Halıcıoğlu İhtiyat Subay Okulunun ekim 1935 tahsil devresine devanla 27 nisan 1936 da tamamladı. 1937 de R. C. Armoni Muzikası'na klârinetist olarak alındı. (Unutmayın ki Atakurt esasen M. M. M. tahsilini de o za-

manki bir imkâna göre Millî Müdafaa hesabına ve sırf askerî müzika için yapmıştı). Atakurt, merkez bandosunda yalnız artist olarak çalışmamıştı; büro işlerinde, sefin yardımcı kalmış, ayrıca da As. Muzika Okulunda sonraları armoni ve enstrüman bilgisi derslerini okutmuştu. Kulağı âbsohü idi. İnce bir müzikalitesi vardı, her tuttuğu işi meslek aşkıyla yürütürdü. Diktesi demir gibi ve aranjesi sağlamdı.

1940 yılında evlenerek mesut bir yuva kurdu. (Biri 12, diğeri 8 yaşında iki erkek evlat bıraktı).

Afganistan Saray Bandosu ve Ordu Muzikaları idarecisi olarak tayin edildiği Kâbil'e 1949 eylülünde ailece hareketle, 1951 kasımına doğru yurda, eski vazifesi başına döndü.

Ankara Radyosunda ilk kitara birliğinin kuran İhsan Atakurt olmuştur. Bunun repertuarını tertip ederek yıllarca takımın idaresini elinde tuttu. Son haftasında bile orada kitara çalmıştı.

Üç yıl önce tatil münasebetiyle Londra'ya bir tetkik seyahati yapmıştı; İngiliz Kraliyet Bandosunda ve diğer muzikalarda üç aylık incelemelerde bulundu, vukufu mukayeselerin neticesini hamilen yurda döndü.

Yüzbaşı İhsan Atakurt, hizmetinden asıl faydalar beklendiği bir devrede, 43 yaşında olduğu halde, 19. IV. 1955 salı günü akşamı bir kalp krizi neticesinde hayata gözlerini kapamıştır. Cenazesi ertesi gün Hacı Bayram Camiinden kaldırılarak çok kalabalık bir meslektaşlar ve yakınlar cemaatının teessürleri ortasında Cebeci'deki makberesine bırakıldı. (Ailesinin müzik mesleği verasetini biraderzadesi Nuri Çeken yürütmektedir; halen Devlet Konservatuvarında talebedir).

Değerli insanlar öncüne haklarında sitayişkâr cümleler kullanılması âdet gibidir. Fakat ben o kaideye bakarak konuşmuyacağım: İhsan gerçekten insan olan bir arkadaştı. Nazik, vefakâr, arkadaş canlısı, saygılı, hoş sohbet, gayet babacan ve şakacı bir meslektaştı. Dürüst ve iyi kalpli idi. Mesleğine vurgundu. İnandığı dehalar vardı. Ölüm döşeginin yanındaki masada az önce okuduğu armoni kitabı açık kalmış. Çok okurdu, kuvvetli kalemi olan bir meslektaştı. Her meseleyi sebep, ihtiyaç ve neticeleriyle baştan kavramak temayülünde olduğu için, bir söze başlayınca neticeyi de birlikte görür gibi otur-

duk. Bu son cümlelerim yakınlarına onun sevimli konuşkanlığının tarzını bir çırpıda hatırlatıverecektir sanırım. Ölüm gününün sabahında bana bir iş için pusula göndermişti, fakat altını imzalamayı unuttu; perşembe günü görüşürüz diyordu. Kâgidi ertesi gün aldım, masamın üstünde duruyordu; ben de oturuyordum. İki meslektaş geldiler. Lâf ağzımda onun adına müncer oldu. Bir arkadaş «O, akşam ölmüş!» dedi. Nasıl olur, işte yazısı demiye kalmadı, mesele anlaşıldı. Bu bir kabileyuku duygulanış sahnesi oldu. Hep şaşıktık. Bir intibak daha: Ölümünden üç gün evvel odama geldi, elimi öptü, «Hocam, görecekmişim geldi, vaktin varsa biraz görüşelim» dedi; iki saat kadar lâf attık. Meğer son telâki bu imiş!.. Ben bütün bu karşılaşmalara şaşıtm doğrusu; şahitleri not ettim ve imzasız pusulasını sakladım. Yaşlandıkça her garip duygulanışı tesadüfe hamledemez oldum.

İhsan Atakurt'la tek vâdede, fakat üst üste muhabere ettik; Kâbil ile Ankara arasında. Ben sordum, o cevap verdi. Yazdıklarımı değer bilerek saklamıştı; «Anadolu ile İç Horasan kültürleri arasındaki anlaşmalar» konusunda musikili sanatlı zaviyesinden konuştuk. Düşüncelerimi umduğumdan daha fazlası tasdik etmişti ki, başka türlü de esasen olamazdı. (Mektupları mahfuzumdur).

Masamın üstünde duran onun Kâbil mektuplarından iktibaslarla bulunacağım. Bir nevi: onun tek ilmi yazısının tercümanı olacağım. Sorularıma verebildiği cevapları nakletmiş sayılacağım.

12 ocak 1951 tarihli Kâbil mektubunda ezümle şöyle diyordu: «Bizdeki halay oyunları gibi elele tutuşularak oynanan oyunları var. Adı da aten'dir... Birkaç kısımdan ibaret olan aten'e refakat eden sazlar davul, zurna, dir. Yalnız davulun tipi Hindî'dir... En oynak kısım bizim kemence (Karadeniz kemencesi) havaları gibi 7/8 liktir ve en çok kullanılan aksak ritm budur.

«Bir nevi Tatar olan Hezâraların garip tir amma, âdeta Urfa ağız şarkılarına rastlanır. Bundan başka, bizim Anadolu havalarıyla aynı menşeden yerli havalara tesadüf olunuyor. Sözleri de Özbekçe veya Türkmence; aralarında farisî olanları da var. Hepsinden tesbit ettim, gönderirim, inşallah...»

5 şubat 1951: «Radyonu açıp Hint istasyonlarını dinle. Göreceksin ki, kaldıkları ha-

Dinî Bayramlar ve «Çoban Çeşmesi» Efsanesi

Yazan: Vasfi AKARŞU

Karadeniz Ereğlisi'nde dini bayramlar beş günde tamamlanmak üzere şu beş eğlenti yerinde cereyan edegelmiştir: Bayramın ilk günü Kestaneci Köyünde; ikinci günü Bey Çayırında; üçüncü gün Güllüç Irmağında; dördüncü gün Çoban Çeşmesinde; beşinci gün Bağlık Köyünde geçer.

Kestaneci Köyü. maden kömürünü Türkiyede ilk bulan Uzun Mehmed'in doğup büyüdüğü köydür; halkı eğlentiye çok sever. Kendisine mahsus bir türküsü bile mevcut olup yazıma ekliyorum. Sahilden uzak olan bu yere halk bayramın ilk günü akın edip, büyük bir kalabalık toplar; salıncaklar, gezintiler ve türlü eğlencelerle geç vakitlere kadar neşeli bir gün geçer.

Bey Çayırı. keza denizden uzak, fakat kenarından dere geçen ve şehrin iç kısmına düşen eğlentiye pek elverişli geniş bir sahadır.

Güllüç Irmağı. kıyılarında sazlıklar ve çamlar bulunan, genişçe bir yerdir. Bayramın üçüncü günü halk buraya motor ve sandallarla akın eder. Suyun yakalarında türlü eğlenceler, çalgı ve türküler gecenin geç saatlerine kadar sürüp gider. Unutulmaz hatıraları hayallerde kalır. İrmak sularıyla deniz dalgala-

rının kucaklaştığı ağız kısmından ileri geçilirken veya dışarı çıkılırken tatlı su ile tuzlu suların karışmasından husule gelen köpükler arasında oynayan sandallarda heyecan ve sevinç içinde kalırlar.

Dördüncü günün yeri olduğunu söylediğimiz Çoban Çeşmesi sahilde bulunduğu için, o gün halk deniz kenarında eğlenmiş olur.

Çoban Çeşmesi efsanesi. — Çok eski zamanlarda hali vakti yerinde bir delikanlı denizin hemen kenarındaki pınarımsı bir kaynağın başına gelir; su içtikten sonra dinlenmek üzere oracıkta oturur. Az sonra da bir miktar koyunlarıyla bir çoban görünüp, kavalını çala çala su kenarındaki delikanlıya yaklaşır. Tam yanına gelince selâm verir, pınardan abdest alır ve koyunlarını sular; sonra da, delikanlıya eyvallah diyerek, hiç suya batmadan, aynen karada yürüyormuş gibi sürüsüyle birlikte, yine kavalını çala çala deniz üzerinde yürüyüp uzaklaşır ve enginlerde gözden kaybolur. Mucizeye şahit olan delikanlı hayretler içinde kalır; sonra da oracığa bir çeşme yaptırarak adı «Çoban Çeşmesi» olsun der.

Bağlık Köyü. beşinci günün yeridir. Sahilden uzaktadır. Çoğu zaman öğle vaktine

ber oyunlar şimâl mahdır, Hezâra'larındır. Bunlar «alevi», buranın tâbirile şia olduklarından törenlerinde kadınlı erkekli cemiyetlere mesaj var... Geçen sene dinlediğim eski bir «aten»'in (yeni türedilerden değil («Onan ifadesiyle») son iki çalgın rakı tamamiyle **Yavuz geliyor Yavuz** tertibinde 7/8'lik idi... Hint işi olan 7/8'likler ayrı karakterde; bu oyunun stilineki 7/8'likler ise bambaşka şeylerdir. Bir de bunların arasında bizim malzemenin yapılmış görünen 7/8'likler yok değildir. Baba-hindiye, Hindistandan Türkiyeye geldiği için **hindî** denildiğini, Türkiyeden Amerikaya gittiği için de «Türk» diye adlandırıldığını **Trumann**'nın hindî azmanı vesilesiyle öğrendik (2). Her halde devrinde tâbirinde bir keramet olsa gerek! (Bunu ben sormuştum. M. R. G.).

(Gelecek sayımızda bitecek)

(1) M. R. G., Türk Askeri Muzikaları Tarihi (S. 77).

(2) Trumann'ın hediye olarak Amerika'dan memleketimize göndermiş olduğu babaç hindiye kastediyor. (M. R. G.).

kadar sisli olur ki halk bu duruma «kör duman» adını vermiştir. Sis bir an önce çekilmesine matuf âdetleri vardır. Anasının ilk doğuşuna olan çocuklar dumana hitapla şöyle derler (Çocukluğumda bunu ben de yapmışımdır):

Kör duman, kör duman
Yerine yılanlar yatmış
Uşakların göbe katmış
Kalk git kör duman
Kör duman, kör duman
Anan ocağı düşmüş
Baban bucağı düşmüş
Kalk git kör duman.

Duman da, sanki bu söz üzerine çabucak silinip gider...

Asırlardan beri bu yolda tertiplenegelen bayram günleri orada beş günülle daimi bir an'ane halindedir: günlerin sayısı üç veya dört değilse, «beş» tir! Malûm olduğu üzere bayramlarımız yazdan kışa ve kıştan yazıya her otuz yılda bir yavaş yavaş dönmektedir. Yaz mevsimine düşen bayramların daha

ahenkli ve neşeli surette açık havada geçeceğini söylemeye lüzum yoktur sanırım.

Şimdi «İbrahim Türküsü»nü önce sözlerini hatırlatayım:

Kestaneci Köyünden Abalıda Köyüne
Yaz uçtu, aman İbrahim, yaz uçtu;
İbrahim'in etekleri tuttuğu
Aman İbrahim tuttuğu

Al beni yallah sar beni
Ay karanlık odalara al beni
Aman İbrahim al beni
Alamam yallah saramam.
Ayşe'y: gündüz odalara alamam.

Kestaneci Köyünün ufak da tefecik
Taşları aman İbrahim, taşları;
Çok da güzel Hıfıf'ın taşları.
Aman İbrahim taşları.

Al beşlik yallah ver beşlik.
Her zaman da bulunmaz bu gençlik.
Aman İbrahim bu gençlik;
Alamam, yallah, saramam.
Ayşe'y: gündüz odalara alamam.

Kes-ta-ne-ci köyünden A-ba-lı da kö-yü-ne ka...z uç-tu

Aman İb-ram ya...z uç-tu İb-ra-min e-fek-le-ri

tu...tuş-tu aman İb-ram tu...tuş-tu

Al...be-ni yal-lah sar be-ni Ay karanlık o-da-la-ra

al...be-ni aman İb-ram a...be-ni

A...la-mam yallah sa...ra-mam Ay-şe-yi gün-düz

o-da-la-ra a-la-mam

FOLKLOR ve ETNOĞRAFYA BELGELEİNİ ARAŞTIRMA ve TOPLAMA PLÂNI

GENEL BÖLÜM		Ö Z E L B Ö L Ü M								DÜŞÜNCELER	
1	AVCILIK	Cocuk avlari	Ucar avlar	Kacar avlar	Su avlari	Me hayvan. süs avlari	Av yemekleri	Av gelenekleri	Av fıkralari	Avlık yerler	Avda tören, av âletlerinin desenleri, samaları, belli başlı av âdetleri. Av için söylenen inanmalar.
2	HAYVANCILIK	Hayvanlari alistirma	Hayvanlari bakimlari	Çobanlık sanati ve hukuku	Halk ve hayvan psikolojisi	Hayvan chapti, âdeti	Hayvan hakkinda gelenekler	Hayvan hastaliklari	Hayvan nisanlari	Hayvanlarda renk adlari	Hayvanlari damgalari, hayvanlardaki kabiliyet ve zeka tecrubeleri, ugru-lu hayvanlar.
3	BESLENMELER	Bitkisel besinler	Hayvansal besinler	Besin hazirlklari	Besin aygitlari	Mezr beser. hazimlari	Aslar - salçalar	Asliklar (kiler)	Kap - kakak	Mutbaktlar	Tabiatan istifade sekille-ri, yabani (örekeme) ot-lardan yapilan yemekle-riin envai.
4	YERLESMELER	Yurt tutma âdetleri	Tabii evler	Çadır evler	Camur evler	Ağ evler	Isik hazirlklari	Yapi aygitlari, yaptirma sartlari	Yapicilariin kaymeti	Yapi malzemeleerinin cesitleri	Ev samalari, ev plânlari ve yapı plânlari.
5	ISI - IŞIK	Isi - ısımsis	Isik - ısıklanma	Isik - ısık araçlari	Isi - ısık aygitlari	Yakak hazimlari	Isik hazirlklari	Gelenekler	Ocak neveleri	Evde ocak yerleri	Ev, ağıl, kır ocaklari ve bu ocaklariin kuruluş-larında gelenekler samalar.
6	HALK ÇALIŞMALARI	Toprak isleri	Ağac isleri	Tecim isleri	İmece alışkanlıklari	Yanık	Is gelenekleri	Is aygitlari	Güzide isler	Her isin mevsim, âdetleri	Maddi manevi işgilk. scsyojijisi, edebiyatı, kıymetli işçiler.
7	SANAT - ZANAAT	El işleri	Tezgâh işleri	Çark işleri	Is aygitlari	Is işiği	İşçi yasayisi	Kıymetli işçiler	Is takımlari	Muhtte ünlü kadın işleri	Sanatkarlariin mevkileri, halkın sanat bilgileri, unutulmuş sanatlar.
8	GIYİM, SÜS	Cocuklarda	Kadınlarda	Erkeklerde	Giym teknikleri, tuvalet	Giym aygitlari	Bicki - dikis	Süs aygitlari	Süs desenleri	Kimyevi süs ilâçlari, nebatlari	Süs hakkında umumî te-âkiki, çocuk, kız, gelin, dul süsleriinin birbirleri-nden farklari.
9	EV ESYALARI	Yataklar	Mobilyalar	Is takımlari	Kilerler ve takımlari	Aşevi (tokana)	Esva aygitlari	Temizlik neveleri	Temizlik aygitlari	Temizliğin gün, mevsimleri	Çamaşır yıkama günleri, çamaşır sarılama usulle-ri, temizliğin maddi ma-nevi maddeleri.
10	ÇOCUK YAŞAYIŞI	Doğum çağında	Okul çağında	Yeni yetmelik çağında	Mamalar, emzirmeler	Besin aygitlari	Bakım aygitlari	Cocuk oyunlari	Terbiye maddeleri	Söbekler, löbe topraşı, bellemeler	Çocuğu korkutmak, uyut-mak, dis, yürümeye alis-tirmek usulleri.
11	TASITLAR	İnsan gücü	Hayvan gücü	Kızaklar, kar papuçlari	Sedyeler, tahtaravanlar	Teker tasitlar	Su tasitlari	Tasit aygitlari	Sama ve olânlar	Tasit hayvanlariin abstrimasi	Tasitlariin yapilmasında kullanılan malzemenin envai ve bu malzemenin tedariki, kıymeti.
12	TOPLU YAŞAYIŞ	Düğün - Dernek	Bayram - senlik	Pazar - panayır	Ziyaret törenleri	Gelenekler	Toplu çalışmalari	Yardımlı isler	Toplu törenler	Toplanma mevsimi, günleri	Toplu yaşayışta büyük küçük salâhiyetler, vazife-ler, maddi manevi duy-gular.
13	EĞLENCELER	Halk sporlari	Halk edebiyatı	Halk musikisi, Saz çeşitleri, türküler	Oyunlar, rakıslar, danslar	Sözlükleri, ata sözleri	Tekerlemeler, mâniler	Hikâyeler, masallar, efsaneler	Temsiller, orta oyunlari, gölge oyunlari	Eğence sebepleri, vasitalari	Meshur eğlenceler, bun-ların mevsim gün ve yerleri.
14	TABIAT VE HALK	Yıldızlar	Güneş - bulut - rüzgârlar	Gün - yıl - ay	Sular - denizler - göller	Dağ Orman	Yer - gök - şimsek	Halk takvimleri	Tabiat gelenekleri	Tabiat ve manevi maddi fıkralari	Tabiatta korkulacak, kor-kulmayacak hâdiseler ile dağ ve su analari hakkın-da fıkralari.
15	HASTALIK - ŞİFA - ÖLÜM	Hastalıkların adlari	Halk hekimleri	Enler (ilâçlar)	Ölüm çeşitleri	Şifa aygitlari	Ölüm aygitlari	Mezarlar, barklar	Dualar, tılsımlar, ilenmeler	İlâc, mezar aygitlari	Şifalı otlar, hastalığa se-bepler, hastalık adlari, ölüm adlari.

NOT: Genel bölümleri hareketleştiren her özel bölümü fotoğraflar, desenler, motiflerle takviye etmek lazımdır. Genel ve özel bölümlerin maddi konuları incelendikten sonra her konunun ayrı, ayrı manevi etnoğrafyasının, âdet ve inanışların araştırılması çalışmalarımızı tamamlamış olacaktır. Bütün genel ve özel maddi, manevi konuların yerli adları bulunarak fonetikleri ile birlikte tesbit olunmaları, çalışmalarımızın temelini kuracaktır.

A. R. YALGIN

Eleştirme:

Halk Türkülerinin İnceliği

Yazan: Osman BOLULU

Ben bir köyün tütün tarlasında:

Kara zifir içinde (1)
Eski urba içinde (2)
Kana toya gezemedim
Ah, şu köyün içinde

Türküştünü söyleyen, ıstırabın yanık düğümü zaman zaman tatlı seslerini boğuklaştıran ve gelinlik kınası tütünlerin zifirine karışmaların çalışma saatlerinde, kabakuşlukta toprağa düşen adam: halk verilerine ölesiye tutkunum. Her zaman, her yerde onun sihirli ve derin varlığından söz açılış isterim. Bu iptilâmı bilenlerden biri, geçenlerde bana:

— Yahu, hocam, sen gençsin, bırak şu eski şeyleri. Folklor geçmişin duygu ve düşüncesini ifade etmek bakımından belki bir tarihi değer taşır. Fakat artık devrini tamamlamıştır. Baksana türküler, o ne mânâsız sözler, onları bugün için ayakta tutan yalnız besteleridir, dedi.

Ne yazık ki, edebiyat kitaplarımız dahi bu görüşü destekler mahiyette hükümleri ihtiva eder: Manilerimizin, türkülerimizin bir çok mısralarının doldurma olduğunu, ancak maksadın belli bir iki mısradaki ifade edildiğini söyler. Halbuki, halk türkülerinin hareketli, içli, bizzat gerçeklerden doğmuş besteleri kadar, güfteleri de değer taşımaktadır.

Kalenin dibini maden
Başım eğriyor neden?
Oturdum yola üstüne
Ne gelen var ne giden.

İlk nazarda bu mısralar mânâsız sanılabılır. Fakat gören, duyan ruh, onlardaki inceliğe erer: Burada mânâ vardır. Hem de Türk halkının hayat görüşleriyle sarmaş dolaş olmuştur. Kalenin dibindeki madenin bolluğunu bilen, maddeye gönül işleri kadar önem vermeyen, yârenleşecek dost veya sevgili bekleyen yalnız adamın psikolojisini duyurur bu mısralar.

Hey filize filize
Selâm söylen horoza
Bu gececik ötmesin
Yâr geldi mahlemize.

Âşık, bu gece mahallesine, ocağına gelen sevdiğiyle vuslat demi yaşamaktadır. Zamanın durmasını istiyor, geceler bitmesin. Gece-nin biteceğini ilân etmeyi âdet edinmiş olan horoza söyleyin, insafsızlık etmesin, zaman dursun. Sevgiliyle geçirilen zamanın uzamasını hiç kimse bundan daha samimi sözlerle isteyemez. Bu güzel anın bitmemesi için bir âciz hayvandan bile yardım bekliyor. Münevver şair, bu duygusunu süslemek için kimbilir ne kadar yapmacık ifadeye baş vuracaktır?

Armut daldasın dalda
Gözüm yoldasın yolda
Kürpük seni yolaram
Yâre daldasın dalda.

Armut kemalini bulmuştur. Dalda sallanmaktadır. Ha düştü, ha düşecek... Âşığın gözleri de daldaki armudun kararsızlığına yollara çevrili, sevdiğinin belircecek hayalini beklemektedir. Aradaki dağlara, ırmaklara, değil ya, küçücük, incecik kirpiğine dahi tahammülü yoktur. Bütün engellerin en ufağının bile ortadan kalkmasını istiyor. Yâr yolunda sabırsızlığı, bu incelikte kim anlatamıştır acaba?

Haydi de yavrum evde misin?
Pencerelerde perde misin?

Ayda yılda bir selâmına nail olunan yârin beklenişini bekleyişin psikolojisini ifade eden iki mısra daha: Sevdiğim, evde misin? Pencerede mi bekliyorsun? İşin gücün yolları gözetlemek midir? Pencerenin perdesi sen misin ki, hep orada durursun, yel estikçe efil efil efileyen senin yanık yüreğin mi?

Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Ve görürüz ki, halk edebiyatı mânânın, inceliğin en halisini ihtiva etmektedir. Orada gömülü olan veya hayat veren deniz gibi dalgalanan, Türk milletinin uçsuz bucaksız duygularının genişliği, ince düşüncesinin derinliğidir.

Yârin nazla kaçışını, ister istemez bir eda ile uzak çizimini samimi ve canlı olarak belirten bir mısrayla belirtelim:

O yâr benden Leman geçer.

(1) Zifir: Tütünden çıkan zehirli, yapışkan ve işçilerin üstüne bulaşan bir madde.

(2) Kında: Buradaki anlamı arkasında.

Tokat'ta Halk Sanatları:

YAZMACILIK

Yazan: Halis CİNLİOĞLU

Yazma, bir baş örtüsüdür. Şimdi yalnız kadınlar kullanılmaktadır. Asri bayanların örtündükleri eşarpın ayıdır diyebiliriz. Börk, takye, fes giyildiği zamanlar bunların alt kıyılarında sarılmak üzere erkekler tarafından da kullanılırdı.

Çit, yemeni, çevre, gember, deyirmi gibi adlarla da tanıdığımız yazmaya eskiden de «puşi» denildiğini görüyoruz. Saydığımız ad-

Şekil: 1 — İçi dolunun içi

lara dikkat edilirse çoğu bir şeyin çevrilişini ifade etmektedirler. Yalnız yemeni adının kaynağı incelenmeye değer. Ben makul bir anlatışa rastlamadım. Yemen'den gelme bir çeşedin adı iken bütün yazmalara kullanılıyor. Zaten bu ayrı adların şekilleri ve kullanış yerleri ayrı olduğuna göre verilmiş olması fakat, sonradan karışmış ve değişmiş olması çok muhtemeldir.

YAZMACILIĞIN ESKİ DURUMU

Yazmanın dün ve bugünkü yapıları arasında çok bir fark yoktur.

Yazmacılık eskiden yalnız Tokat'a hastı dolayında yazma yapmak yasaktı. Tokat, Valide Sultanlara «Has» olduğundan ve yazmacılığın gelirleri de Tokat Hassına ait bulunduğundan bu gelir kaynağının aksamaması için başka yerde yazma yapılmasına müsaade etmezlerdi. 1232 = 1317 yılında bazı us-

talar vergiden kurtulmak isteğiyle Zile ve Niksar taraflarına gitmişler ve bir müddet bu yolsuzlukta devam etmişlerse de 1236 - 1821 yılında, bu gibi kaçak ustaların Tokat'a çevrilmesi ve açtıkları iş yerlerinin kapatılması emrolunmuştur.

Yazma ve basmalar eskiden Boyahane'de boyanırdı. Buna karşılık bir damga resmi ödenirdi. 1229 = 1814 tarihli bir sicil kaydına göre çitin beher topundan yirmişer para damga resmi alınır ve beratlarına (ruhsat tezkerelerine) kaydolunurdu.

Yazmacılık yalnız boyahane içinde yapılmazdı. Boyahane dışında yazmacılık yapılan yerler de çoktu. Bunlar zamanla azalmış ve ya kapanmıştır.

Bugün yazmacılıkta kullanılan kalıplar, la, basılarak işleme ve süsleme usulü, eskiden başka işlerde de kullanılırdı. Sofra bezi, yorgan yüzü, yastık yüzü, kadınlara mahsus basma işlenirdi. Esasen «basma» denmesi kalıplara basılarak işlemekten ileri gelmektedir.

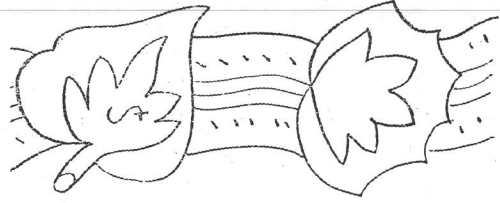
Sicillerde yazmacılıkta çalışan işçilerin miktarı hakkında bir kayda rastlamadım. Yaşlılardan edindiğime göre eskiden 7-8 hane da 200 e yakın işçi çalışmış...

Şekil: 2 — Ezi (içi dolu kıyası)

YAZMACILIĞIN BUGÜNKÜ DURUMU

Bugün tülbenet bezden yalnız yazma yapılmaktadır. Her ne kadar sofra bezi, masa örtüsü, peçete, pencere perdesi ve yorgan yüzü işlenebilirse de fabrika yapısı karşısında bu gibi el işlemlerinin satışı olmadığı için yapılmamaktadır.

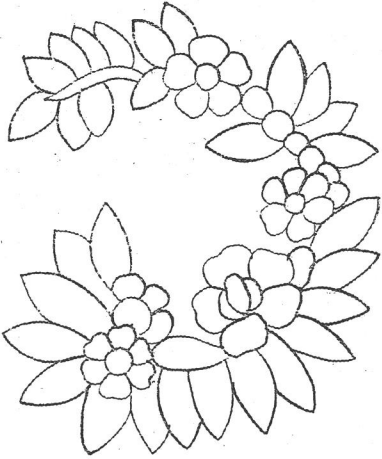

Sekil: 3 — Kaynana yumruğu (çocuk işine işlenir)

Mart 1954 deki tesbite göre yedisi boyahane denilen handa, beşi Örtükçülüler handında olmak üzere «12» imalâthane vardır. Bu imalâthanelerde iş hacmine göre 50-70 işçi çalışmaktadır.

Bütün yazmacıları bir araya toplıyan kooperatif dağılmış, bir kısım işçiler serbest olarak çalışmaya başlamışlardır. Şirket halinde çalışmakta devam edenler dokuz işçidir.

Tokat'ta işlenen yazmalar Sivas, Erzurum, Erzurum vilâyetlerinde; güneyde ta Diyarbakır'a kadar uzayan geniş bir sahada satılmaktadır.

Sekil: 4 — İçi boş dal

YAZMA NASIL İŞLENİR?

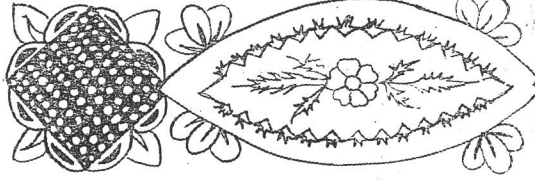
Yazmanın bezi iki çeşittir: Avrupa, yerli.

Yerli bezler tezgâh dokumasıdır. Daha çok Buldan; Denizli; Kayseri bezleri kullanılır.

Bezler ilkin belli ölçüde kesilir. Sonra be-

zin çekilmesi ve üzerindeki finişin gitmesi için yıkanır, kurutulur. Kırışığını düzeltmek isteğiyle katlanır. Bundan sonra ağaçtan oyma kalıplarla istenilen desen dahilinde işlenir. Bu işleme evvelâ siyahtan başlanır. siyah öbür renklere temel olur. Mor ve kırmızı işlenecekler şaplanır; diğerleri rengine göre tertipler verilir, şaplanmazlar.

Yazmaların bir de ahırlanma işi vardır: Ahırlamak şaplanmayı tesbit etmek içindir. Bu sebeple şaplanmayan yazmalar ahıra gitmez, şaplananlar gider. Ahırda hususi olarak yapılmış cereklere asılır ve burada en az 8-10 gün kaldıktan sonra havuzlarda ıslatılır.

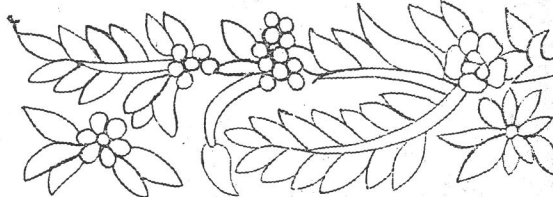

Sekil: 5 — İçi dolunun kıyısı

Ondan sonra büyük kazanlarda sıvı halinde bulunan alizarin boyasıyla boyanır ve boyası tesbit edilmiş olarak kazandan çıkarılır. Kazandan çıkarılan yazmalar havuzdaki temiz su ile yıkanır ve tekrar kurutulmak üzere asılır. Kurutulduktan sonra da katlanır.

Sıra işlemenin ikinci bölümüne gelmiştir: Boş kalan çiçek yerlerine çiçekleri işlenir. Bu işlenişe «elvan» denir. renkli çiçekleri işleyenlere de elvancı esnafı denirdi. Bugün bu isimle ayırdedilmektedirler.

Çiçeklerin işlenişi de bittikten sonra bezi yerliyse silindirden geçirilir, katlanır, top yapılır, satışı gönderilir.

Sekil: 6 — İçi boş kenarı

BUGÜN KULLANILAN BOYALAR

Yazmacılıkta bugün kullanılan boyalar daha çok Avrupa boyasıdır.

ARAŞTIRMALARI

Fakat yerli boyalardan cehri ve tetri de kullanılmaktadır. Cehri şaplamada işe yarar. Tetri mor ve kırmızının kazanına atılır, alizarin boyası ile karıştırılır. Erbaa taraflarında yetişen tetri gül kadar büyük bir bitkidir.

YAZMA ve KALIPLARIN ÇEŞİTLERİ

Kalıplar ıhlamur ağacından yapılır.

İki tertip kalıp vardır: İçi boş, içi dolu.

İçi dolu doğrudan doğruya, bir baskı ile kullanılır. Fakat içi dolu adı, daha çok içerisi doldurulan yazmalar için kullanılan kalıplara verilir ki, bu kalıplar da diğer kalıplar gibi ayrı kalıplarla renklendirilir.

Sekil: 7 — Purket

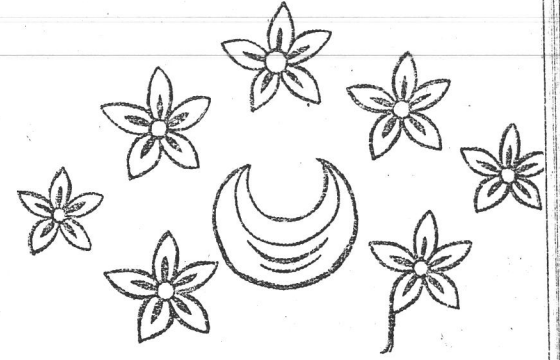
Sekil: 8 — Kandilli

İçi boş kalıplar esasen basıdıktan sonra ikinci bir kalıpla renkli olarak işlenen kalıptır. Fakat bu tâbir de değişmiş, kıyıları işlenip içi boş bırakılan yazmalarda kullanılan kalıplara verilmiştir.

Purket, plaka, Huriyet, kenarı, elmalı, Kayseri kenarı; içi dolu veya Tokat kalıbı gibi adlarla tanınmış kalıplar da vardır.

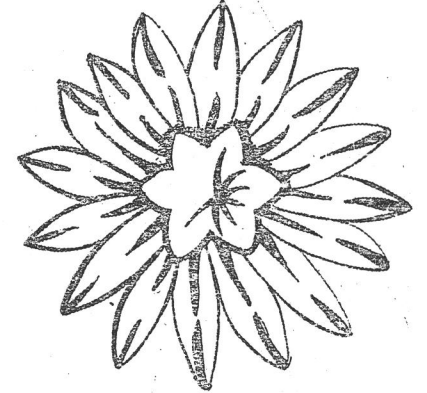
YAZMALARIN ADLARI

Kalıp ve yazma adları birbirinin aynı gibidir. Bir çeşit kalıpla işlenen yazmaya o kalıbın adı verilmiş veyahut aksine yazmanın adı kalıp için de kullanılmıştır.

Sekil: 9 — Kandilli Yıldız

İçi dolu veya Tokat — Zemin ya mor veya kırmızı olur. Bu taban üzerine ve yazmanın içine «şekil 1» deki çiçek 4-5 renkte işlenir. Yazmanın kıyıları «şekil 2 ve 5» de gösterilen kalıplarla işlenir.

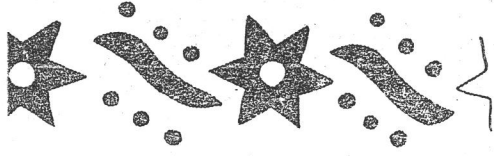
Sekil: 10 — Kandilli göbeği

İçi boş — Zemin, mor, kırmızı; sarı ve mavi olur. Yazmanın içi boştur, kıyıları «şekil 6» daki kalıpta işlenir; dört köşesine de «şekil 4» deki dal konur.

Sekil: 11

Kandilli — Zemin beyazdır. Kalıpların çiçekleri renkli işlenir. Kıyıları çiviti, penbe, sarı ve siyah renklerde olur. Bu boyalı kıyılardan sonra kara kalem kalıpları, köşelere kandilli «şekil 8» iç kenarlarına kandilli yıldızı «şekil 9» tam ortasına kandilli göbeği «şekil 10 işlenir.»

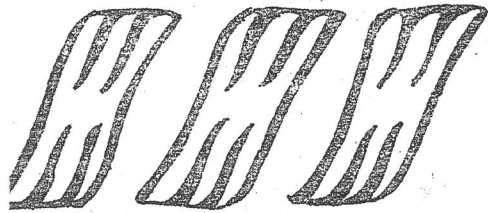

Şekil: 12 — Tırtıllı

Elmalı — Zemin siyah veya kırmızıdır. Kırmızı ise siyah elma, siyahsa kırmızı elma işlenir. «şekil 14» yazmaların kıyıları siyahdır. Bu siyah kıyıdan sonra kara kalem süsleri sonra elmalı kalıbı kullanılır.

Dalı — Kıyıları dalı kenarı denilen kalıplarla, iç kenarları purket kalıplarıyla işlenir. Esas zemin sarı, siyah renklerde olur. «Şekil 7, 13».

Purket — Yalnız kıyıları purket kalıbı işlenir. «Şekil 7» içi boş olur. Zemin sarı veya siyah olur.

Şekil: 13 — Dalı kenarı

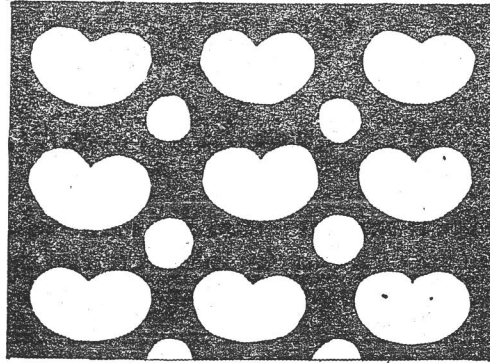
Huriyet kenar — Siyah veya beyaz zemin üzerine, kıyıları «Şekil 11-12» deki kalıplar işlenir. Şimdi bu kalıplar daha çeşitlidir. Tırtıllı, İstanbul, yıldızlı, koyun gözü ve diğer bütün kara kalem kalıpları kullanılmaktadır. Bu sebeple bu yazmalara karakalem yazmaları da denir.

Kaynana yumruğu — Çocuk yazmalarında işlenir. Esas zemin sarı ve siyah olur. Kaynana yumruğu «Şekil 3» kıyıya işlenir. Yazmanın ortası çiçeksizdir. Zemin siyah ise kaynana yumruğu penbe, sarı, mor olarak; zemin sarı ise kaynana yumruğu penbe; yeşil, mor olarak işlenir.

Bu gruplar içine giren bazı yazmalar ayrı adlar da alırlar.

NERELERDE HANGİ YAZMALAR KULLANILIR?

İç doluyu Sivas ve Reşadiye tarafları...
Elmalıyı Kızılbaşlar...
Çeşitli yazmaların menekşe moru rengin-

Şekil: 14 — Elmalı içi

de olanlarını Diyarbakır ve Elazığ tarafları...
Çeşitli renkleri Erzurum ve havalisi kullanılır.

Bununla beraber eskiden aranan tek tip yazmalar yerine bugün çeşitli yazmalar tercih edilmektedir.

İhtiyar ve gençler de zevklerine göre yazmalar kullanırlar. Köylerde genç ve ihtiyara göre bir ayrılık görülmezse de kasabalarda yaşlılar içi boş ve az çiçekli yazmaları benimserler. Gençler biraz daha süslü ve içi dolu yazmalardan hoşlanırlar.

YAZMALARIN SATIŞ ŞEKLİ

Yirmişer sayılıp yazma beyaz bağlarla bağlanır, top yapılır. İki top, bir arada deste yapılarak satılır.

Yazmalar çifttir. Perakende satarken tek istiyene yırtılır. Tokat yazmacılığında kâğıt içinde satış yoktur.

Derlemeler:

Kırım Atasözleri

— XIII —

Toplayan: Mustafa BERKE

KIRIMDA İÇKİ CIVARINDA KAYNAS KÖYÜNDE KAYTARMA OYNİYAN KIZLAR (8. 8. 1943)

Ufak sözden, büyük iş doğar.
Ulu pırta çirkef satma, sözü açık söyle.
Ummadığın taş, baş deler.
Usal demirden, güzel kılıç yapılmaz.
Usal ayleden, güzel evlât doğmaz.
Ustamızın adı Kadir, elimizden gelen budur.

Utan utanmazdan, kork korkmazdan.
Uyuyan yılanın, kuyruğuna basma.
Uzaktan davulun sesi hoşça gelir.
Uzaktan uzaga merhaba.
Uzaktakiler kişneşir, yakındakiler dişleşir.

Uzun kulaktan alınan habere göre.
Uzun ömrüm kömür oldu.
Uç oldu, güç oldu.
Ucuz etin çorbası tatılmaz.
Ülâma azmadan, âlem azmaz.
Ümidi kesilen it, aslana da saldırır.
Ümitsiz çalı arasından, tavşan çıkar.
Ümitsiz taş, baş yarar.
Üstü alay, altı kalay.
Üzüm üzümeye bakıp, kararır.
Üzümün çöptü, armudun sapı.
Üzengiyeye basan, ata da biner.

— V —

Vakti gelmeden, karpuz pişmez.
Varga bayram yapmak ne?

Varan gelen, halt yesin.
Vardığın yerde, bir ev yap.
Vardığın yer kör olsa, bir gözünü kıma ver.
Varın keyfi gelince, yokun canı çıkar.
Varın malı söylenir, yokun nesi?
Verdiğini görmezler, istediğini görürler.
Verip yaman olmadan, vermeyip yaman ol.
Vergi bent bozar.
Vermez yerden kız alır, iğitin zoru.
Ver yerini ellere, vur kendini yerlere.
Vurmanın ölçüsü olmaz.
Vuruşa çene çalmadan girelim.

— V —

Ya, arısı, ya berisi!
Yağ bardağı dışından bellidir.
Yağmurlu havada, kav çakıyor.
Yağsının yüzüne, yamanın kıcına.
Yağsıdan yaman doğar, azmak için, yamandan yağsı doğar, ozmak için.
Ya, kazmanın kulubudur, ya, gönden düdüktür.

Yakısını dökmeden, kız olmaz.
Yakını, öz damağın.
Yalancının evi yanmış ta, inanmamışlar.
Yalancının şahidi yanındadır.

Yalanla iman, bir yere sığmaz.
 Yalan kılığına, kırıgın girmediyä.
 Yalanı söylemekten, dinlemek daha zor-
 dur.
 Yalan söyliyän kurtulur, doğru söyliyän
 tutulur.
 Yalın ayak gireyim, yalap yuklap, çıka-
 yım. (Kadın ağzından).
 Yamaçtağ bir daş gelir, düzde durur.
 Yaman aşar, papucuna bakar.
 Yaman aygıt, üyürüne çapar.
 Yamandan boynunu, satıp al.
 Yamamın gözü yaşlı olur.
 Yaman köpek, yarasız olmaz.
 Yaman gün tez gider, yaman adam git-
 mez.
 Yaman verdiğini söyler, yağşı gördüğü-
 nü.
 Yangına körekle gitmezler.
 Yangızlık Tanrıya yaraşır.
 Yangız atın tozu çıkmaz.
 Yangızlıktan, doğru sözüm mat oldu.
 karthıgında aygır başım at oldu.
 Yanmış harmandan, öşür olmaz.
 Ya ölüürüz, ya kalırız.
 Yapalak görsen yatıp al, yamandan boy-
 nunu satıp al.
 Yaradan kardaşları doğmuş yapmış, ka-
 zanlarını ayrı .
 Yarası olan köçünmez. (Taşınmaz)
 Yârini ver ellere, vur kendini yerlere.
 Yarınki tavuktan, bugünkü yumurta.
 Ya, sen güzel, ya, ben güzel.
 Yaşa, yaşa, gör tamaşa.
 Yaşlıkta (gençlikte) yaptığın bet ham-
 lik, yumakla gitmez kartlıkla maskaralık.
 Yaşlıgında yaşlık yapmayan, ihtiyarlığın
 da kadrini bilmez.
 Yat köpeğin, kuyruğu bağrındadır.
 Yatan deveye, yuvarlanan kamgak.
 Yatamı vurmazlar.
 Yatıp kalsan, atıp kal.
 Yaz borla, alırsın zoria.
 Yazılan yazı bozulmaz.
 Yazı yaz, kalem öğren, kalem seni mez-
 küre tartar, kalesiz bir yere varsan, sana
 derler pos baş Tatar.
 Yedi kere öçe, bir defa kes.
 Yel esmeden çöp başı teprenmez.
 Yelkenleri suya düştü.
 Yemeği elden, suyu gölden.
 Yengilin altından, ağrın üstünden.
 Yerin kulağı vardır.
 Yetişip olmayan, yer teper.

İğit ihtiyarladıkça, kadınlara gülünç
 olur.
 Yiğitin aşı, iğitin karnında kalmaz.
 Yiğitin sözü bir olur.
 Yiğit lagabı ile anılır.
 Yiğitlik on, dokuzu hille.
 Yiğitin malı baş ucunda.
 Yiğit yelekten, kız manlaydan tanılır.
 Yıkılan güreşe doymaz.
 Yıkılana bir tepme.
 Yıkılmadan söylemez.
 Yıkılmıyan pehlivan olmaz.
 Yılan kılıfını bırakır, hılıfını bırakmaz.
 Yoğurtu yeyen tutulmaz, çanağı yala-
 yan tutulur.
 Yok düşmanın olsun.
 Yokla boş dolmaz.
 Yoka yürük yetmemiş.
 Yoksa ayagın kınalı mı?
 Yoksa başını at mı tepmiş?
 Yok sende tatran.
 Yola çıkan yolsuz kalmaz.
 Yolcu yoluna yakışır.
 Yorav yolga salır.
 Yorulmuşun durup «Of» demesi, «Bir iş
 bitirdim» demesidir.
 Yüksek dala asılma, alçak kora olup,
 basılma.
 Yumurta kapağa geldi, artık yapacak
 yoktur.
 Yumurta mı lâzım, tavuk almak için.
 Yurt yamanga kalır.
 Yuvarlanan taş, yosun tutmaz.
 Yuvasını sevmiyen, kuş olmaz.
 Yuvaş atın tepmesi katti olur.
 Yüzdük, yüzdük, kuyruğa geldik.
 Yüz karası yumakla gitmez.
 Yüz kuruşun olmasın, yüz dostun olsun.
 Yüzüne gül süyü.
 Yüz versen, elli daha ister.
 Yüz verdin mi, astar da ister.
 Zalımın zulmu olsa, mazlumun Tanrısı
 vardır.
 Zamad iple çekilmez.
 Zaman zamanı andırır.
 Zararın neresinden dönülse, kârdır.
 Zekât malın kiridir.
 Zengin giyindikçe hayırlılar, fakirin
 nereden aldığını sorurlar.
 Zor oyunu bozar.

BİTTİ

5. 6. 1951

İSTANBUL FATH

T. C. Ziraat Bankası

1955 Yılı

VADELİ, VADESİZ TASARRUF
 HESAPLARI İKRAMIYE TUTARI
 GEÇEN YIL OLDUĞU GİBİ
 SİMLİLİK

Bir Buçuk Milyon Lira

Bu plânda gayrimenkuller, ziraat âletleri,
 geçitli eşya ve dolgun para ikramiyeleri
 vardır. Her çekilişe, 150 liralık vadesiz
 veya 250 liralık en az üç ay vadeli bir
 hesap açtırmak suretile iştirak edebilirsiniz.
 Fazla izahat için 491 şube ve ajansunuz
 emrinizdedir.

Senelik abonesi
 300, altı aylık
 abonesi 150
 kuruttur.

Yurd dışı senelik
 abone 2 dolardır.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Adres: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak, No. 17, İstanbul

İkiser dakikeli

5

APARTMAN

bağçelli

15

EV

725

bin lira
para ikramiyeleri

En az 150 liralık
hesap açtırınız

Türkiye Bankası

paramızın...

istikballınızla emniyeti

0-110

Adres değıştirmeler
 hiçbir şart ve ücrete
 tâbi değıldir.
 Basılmıyan yazılar
 talep vukununda
 iade edilir.
 Dışarı ve Bankası
 ERİCİCİL MATRAASI